

Аннотация

КНРС(Я)

Ааптардар:

Е.М. Поликарпова, А.Н. Павлов, Г.С. Попова, Нь. Г. Никитина

Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуоттарын култуурата, 5-9: үлэлиир С22 бырагыраама / Е.М. Поликарпова, А.Н. Павлов, Г.С. Попова, Нь. Г. Никитина. – Якутск : ООО «Дани-Алмас», 2017. – 32 с.

Үөрэх биридимизэтин өйдөбүлэ

Бырагыраама олоххо тоҕооһо. Бүгүнгү олохпутугар буола турар балысхан уларыйылар ордук чуолаан киһи өйүн-санаатын, майгытын-сигилитин укулаата уларыйытыгар тиэрдиэхтэрин сөп. Билинни кэммит сүрүн тускулунан буолбут култуураҕа, духуобунаска ханнык эрэ үрдүнэн көрдөрүннүк соҕус сыһыан баһылыыр суолталаммыта, омук бэйэтин тус кэрэтин, айылҕатынан, айылгытынан бэриллэр ис күүһүн сүтэриитигэр тиэрдиитэ – кэнэҕэски өттүгэр улахан охсуулаах буолуон сөп. Хайа баҕарар омук бэйэтин ис култууратынан, духуобунаһынан эрэ уратыйар кэрэ, онон эрэ кини аан дойду норуоттарын өйүн, духуобунаһын байытар, атын норуоттарга кэрэхсэнэр кыахтаах. Онон, төрүт култуураны, ийэ өйү-санааны ыччакка инэриини омук норуот быһыытынан тыыннаах буолуутун хааччыйар сүрүн суол быһыытынан сыаналаан ураты болҕомтоҕо ылыы эрэйиллэр. Түн былыргыттан кэрэхэлэнэн кэлбит омук өйүн-санаатын, мындырын, уран уһун, култууратын ыччат инэриннэбинэ эрэ, норуотун олоҕун уһун тыынныыр, сайыннарар кыағы ылар. “Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуоттарын култуурата” үөрэх биридимизэтин бырагырааматын көрүгэ, сыала соруктара, ис хоһооно ити сүрүн кыһалҕаны быһаарыыга тускулунан оноһулунна.

Саха оҕото бэйэтин сахабын диэн баардыланыыта, биллэн турар, дьиэ-кэргэн эйгэтигэр эрэ үөскүүр. Омугунан уратытын билиммит оҕо дьиэ кэргэннэ, уһуйаанна иитилиитигэр, сайдытыгар култуура ытык өйдөбүллэрин ылыныыга тардыстыылаах буолар. Оҕо култуура эгэлгэ көстүүлэрин бэйэтэ айан, тутан ылыннабына, олоҕун тухары ингэриммит билиитэ, сатабыла тугунан да солбуллубат үтүө, кэрэ өйдөбүл буолан ис уйулҕатын өрүү сырдата сылдыар күүскэ кубулуйар.

Бырагыраама көрүгүн сүрүн тирэбэ: култуураны – киһилии киһи буолуу, сизрдээх олоххо уһуйуу үөрэбин быһыытынан көрүү. Ханнык баҕарар омук төрүт култуурата киһи ис дьинин, ис кыабын уһугуннарар, духуобунай күүһүн арыйар аналлаах. Бырагыраамаҕа бу төрүт санаа үөрэтии-итии технологиятын тиһигин систиир – киһи киһилии сизрдээх майгытын олохтуур, айылгынан сайдыыны тускулуур аналлаах.

Онон омук төрүт култуурата – оҕо бэйэтин сайыннарар, олоҕун оностор төрүт эйгэтин үөскэтэр суол быһыытынан сыаналанар. Бу эйгэбэ оҕо «Киһи-айылҕа-уопсастыба» сүрүн өйдөбүллэрин, сыаннастарын болҕойор, толкуйун тобулар, санаатын сааһылыыр. Тус олоҕун бэйэтэ оностор дирин көрүүлээх көнүл киһи буола улаатарыгар кыах бэриллэр. Оҕо бэйэтин бэйэтэ сайыннарар, ис кичим санааларын сыаналанар, эгэлгэ дьайыылары

ырытан, түмүктэри оноро үөрэнэр. Бу оҕо тугунан да солбуллубат дьин олох үөрэбин ылынар, бэйэтин омуk кихитин быһыытынан сайыннарар суолланар (индивидуальная траектория развития), аан дойду омуkтарын кытта “эн-мин” дээр доҕордуу алтыһыга киирэр эйгэтэ.

Үөрэх бырагырааматын сүрүн сыала. Саха оҕото бэйэтин ис кыабын, айылгытын, өбүгэтин өлбөт-сүппэт өйүн күүһүн, мындырын инэринэн, ону үөрэх-сайды үрдүк кирбиилэрин кытта дьүөрэлээн, өй-санаа, сизэр-майгы үрдүк таһымыгар – толору сайдыылаах (гармонично развитый) буолууга – тардыстыылаах, онон олоҕун тускуланар ис кииллээх буолуутун ситиһии.

Соруктара:

-өбүгэлэрбит күн-дьыл эргииринэн, айылҕа этиитинэн, айылгы күүһүн таба тутуһан олоҕу олорор үөрүйэхтэригэр сыһыарыы;

-үтүмэн үгүс үйэлэр үтүө өйдөрүнэн куоһаммыт олоҕу олоруу үтүө үгэстэрин, сизрдээх билиилэрин билиһиннэри;

-кэм кэрдий кэрэһиттэринэн буолбут омуk олоҕор, дьылҕатыгар бэлиэ суолу, хамсааһыны киллэрбит, өлбөт өй, үтүө-мааны майгы, мунгутуур дьөбүр күүһүн көрдөрбүт ытык дьоммут холобурдарынан ыччаты иитии суолун тобулуу;

- аан дойду хайа баҕарар муннугар тийэн, омуkун сизэрин-туомун, үгэһин, бары сатабылын туһунан, атын омуkтары кытта тэнгэ алтыһар кыахтанарыгар төрүтү ууруу;

-төрүт үгэс, култуура ньымаларын үөрэтии-иитии кэринэр киллэри.